PAUL PETERSON

Fyra små systrar i en främmande värld

Den 24 mars 1942 lämnade systrarna Rut och Alice Kollin sitt hem på Hindholmen utanför Helsingfors för en lång resa till något okänt. Rut var fem år, Alice tre.

Rut berättar att man reste med tåg via Haparanda. En resa på sannolikt åtminstone fyra dygn. Hon togs emot av Ingeborg och Fritz Lindgren, Jakobsberg och Alice av Linnéa och Nils Petersson, Östersjö. De blev kvar ungefär året ut.

Under en andra omgång i Sverige var systrarna här under ca 13 månader till i början av 1945. Då var även en tredje syster – Gretel – med. Hon och Rut togs emot av Alma och Karl Andersson i Sjölunda. En fjärde syster kom senare. Wive (född 1942) välkomnades av Svea och Knut Gustavsson, Svalboviken.

Vi har fortfarande kontakter med våra finska vänner och deras familjer. Eftersom jag inte lyckades få till stånd en träff med de fyra och berörda parter här i Näshulta, vilket var ursprungsplanerna, bad jag framför allt Alice att skriftligen svara på ett antal frågor. Jag blev ju av en ödets nyck tillfällig storebror till henne. Här följer utdrag ur hennes långa, fina berättelse – i vissa avsnitt något formell beroende på frågeformuleringarna.

Vid första vistelsen knappt 3-åriga Alice Wecksten, Helsingfors:

"Jag var ledsen"

"---Vår mamma kom från Estland. Pappa var barnfödd på holmen bredvid. Pappa for ut i kriget och blev sårad – förlorade höger hand 1940. ---

Minne från Sverige står det på fotots baksida med datering 11 eller 12 april 1945 – alltså strax innan hemresan.
Fr v: Rut, Gretel och Alice.
Fotot tillhör släkten Kollin.

Jag kommer inte ihåg så mycket. Du Paul och Sonia kommer väl ihåg mer. Ni var ju lite äldre!

Det som är obehagligt i barnaåren förtränger man. Vi for med tåget. Pappa var med oss. Jag kommer ihåg att vi gick genom en läkarundersökning när vi kom till Sverige, för det var lite konstigt när man skulle klä av sig naken.

Jag kommer inte ihåg vem som var att söka mig till Östersjö. Det jag kommer ihåg var att jag var ledsen, men grät inte när jag kom till Östersjö. Jag satt många timmar (tror jag) vid köksbordet, men vet inte hur det slutade – eller fortsatte.---

Små glimtar har jag i minnet. Jag firade en jul i Östersjö. Jag blev alltid väl behandlad både av tant Linnéa och farbror Nils.

Vår mamma ville ha oss hem en tid så vi blev hemskickade. Pappa hade blivit

rehabiliterad men han hjälpte till med att köra krigsfolk med båt – hur skall jag säga? Kaptener och generaler, mellan holmarna när det behövdes. Sen fiskade han till husbehov och sålde när fångsten varit god. Mamma hade igen flera barn att ta hand om. ---

Så skickades vi till Sverige igen. Jag hade turen att komma tillbaka till Östersjö. Då Rut och Gretel kom till Sjölunda kunde vi leka tillsammans. Wive (under 2 år gammal) kom senare till Svalboviken med flyg. Tant Svea och farbror Knut ville adoptera henne men vår mamma ville inte. Wive var säkert fyra år när hon kom hem till holmen. Då hade ju vi varit hemma länge. Wive kände ingen så hon sa: Jag vill inte åka med en främmande farbrors båt. Jag vill åka med pappa Knuts buss.---

Lyckligt lottad

Rut gick i skola, 1:a klassen, i Sverige. Jag har hela tiden varit i brevkontakt med tant Linnéa, ibland oftare, någon gång med längre mellanrum. Jag och min man Runar var några gånger och hälsade på. Tant Linnéa har alltid varit en snäll person.

Jag tror att mitt liv inte har tagit skada av kriget eller Sverigevistelsen. Vi svensktalande barn hade det säkert lättare när vi förstod språket och när man blir väl behandlad. Jag tycker jag är en person som accepterar det mesta och gör det bästa av alla situationer. Men jag är tveksam om jag skulle skickat mina egna barn på samma vis. Men jag har bara två barn.

Jag har nog träffat flera personer som varit krigsbarn. De flesta har varit finsktalande. De har haft svårare för när de kom till Sverige förstod de inte svenska och när de kom tillbaka förstod de inte finska. Jag har varit lyckligt lottad här i livet. ---"

Alice berättar vidare om sin familj – maken Runar avled 1987. De 36 åren de fick tillsammans var lyckliga, skriver hon. Alice tycker uppväxten var bra även om det var dåliga tider. Trots det "behövde de åtta syskonen aldrig vara hungriga." Fadern fortsatte fiska med modern som "hjälpkarl" och samtidigt husmor. Modern dog redan 1979 och fadern dog 92-årig år 2003.

Familjen Kollin på Hindholm, Helsingfors under början av fortsättningskriget..
Fr v: Gretel, Rut, Alice och Wive.
Fotot tillhör släkten Kollin.

Gretel i farbrors knä

Gretel (Sjölunda) har i ett litet brev berättat att hon kom med andra omgången till Sverige. Hon var då fyra år Hon har endast svaga minnen från Sverigetiden.
"Satt i farbror Karls knä och titta på fickklockan." "Fick en egen kalv."

Gretel Möller bor nu i Vällingby, Stockholm. Maken Guy är död. Han var krigsbarn i Värmland. Fosterföräldrarna ville gärna ha adopterat Guy, men det motsatte sig Guys mor. Det hela slutade med att familjen nu har den gården som sommarvistelse.

Lekkamrat vid Sällnäs

Rut Rönnqvist har också mycket svaga minnen från Sverige – i varje fall från första perioden. Hon minns att tågresan var lång via Haparanda.

I Jakobsberg trivdes Rut mindre bra för dels tyckte hon att farbror Fritz var sträng, dels kände hon sig säkert ensam. Detta får nog tillskrivas avsaknaden av lekkamrater och jämnåriga. "Fosterföräldrarna" var dessutom ganska gamla i förhållande till det lilla barnet.

Hennes andra omgång i Sverige uppfattade hon som betydligt ljusare. Hon kom då till Sjölunda, där Gretel ju fanns. Dessutom var det så nära till systern Alice, som bodde i Östersjö. Ytterligare berättar hon att de tre systrarna hade en lekkamrat vid Sällnäs, vilket boställe också är i det nära grannskapet. Sven-Ivar Karlsson hette han. Kanske var det lite spännande med en pojke?

Både Gretel och Rut har god kontakt med Alma och Karls dotter Asta Nilsson, som nu bor vid Sjölunda.

11 april 1944 fotograferade Asta (dotter till "fosterföräldrarna" på Sjölunda) de tre systrarna Kollin tillsammans med lekkamraten Sven-Ivar Karlsson utanför Sällnäs. ***Fotot tillhör släkten Kollin.***

27 juni 1944 var de fyra systrarna Kollin samlade vid Östersjö. De vuxna är Linnéa Peterson/Östersjö, Ingeborg Lindgren/Jakobsberg, Nils Peterson/Östersjö och Svea Gustavsson,/Svalboviken. Barnen, "de finska gudslånen" är fr v Alice, Rut, Gretel och Wive.
Fotot tillhör Paul Peterson.

Inte heller jag har särskilt starka minnen från de finska systrarnas tid i Sverige. Vi träffades på Östersjö för några år sedan. När man läser Alice brev blir man glad. Hennes omdömen verkar äkta. Vare sig över- eller underdrifter. Jag är övertygad om att alla andra som av medkänsla och humanitet tog emot barnen också skulle känna glädje vid återhörande och återseende. Och dessutom förhoppningsvis kunna erinras om ljusa och trivsamma tider trots krigsmoln och orolig längtan.

Fem systrar Kollin. Fr h Rut (Rönnqvist), Alice (Wecksten), Gretel (Möller), Gunnel (Kollin-Kvist) och Wive Johansson. Wive bor i Danmark och Gunnel i Älta utanför Stockholm. De har sommarhus i Finland. Gunnel och tre bröder behövde inte uppleva vare sig krig eller evakuering, ***Fotot tillhör släkten Kollin.***

HILKKA MÄLARSTEDT

”Kära systrar och bröder...”

Jag kom till Näshulta från Finland i februari 1942 – först med tåg från Helsingfors till Åbo, sedan med båt till Stockholm där alla barn läkarundersöktes. Vi var cirka 400 barn på båten. Från Stockholm skickades barnen vidare till olika platser i Sverige. Jag skickades till Eskilstuna, där epidemisjukhuset användes som uppsamlingsplats för krigsbarnen och där min blivande mamma Anna-Lisa hämtade mig.

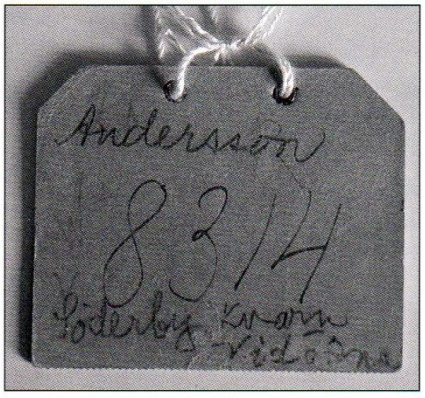

Det var bestämt i förväg till vilken familj jag skulle komma, förmodligen planerat på regional nivå i Nyköping. På många platser visste barnen inte var de skulle hamna. Svenska familjer som ville ta hand om krigsbarn hade bara anmält sitt intresse och kom sedan och valde bland barnen. Detta har satt outplånliga spår hos dem som inte blev utvalda, en känsla som de burit med sig under resten av livet.

Jag hade precis fyllt fyra år när jag kom till Sverige. Minns jag något av detta uppbrott från Finland? Ja, det gör jag.

Mitt namn var Hilkka Onerva Edlund och runt handleden bar jag en rund metallbricka med numret 8314. Detta nummer fanns på alla mina resehandlingar. Runt halsen hade jag en adresslapp med mitt namn och mina föräldrars, Karl och Hilja Edlund. Min far var finlandssvensk och min mor finska från Karelen.

Jag är född i Helsingfors men under kriget flyttade vi ut till lugnare trakter utanför Lovisa som ligger ungefär 60 kilometer öster om Helsingfors. Från sommaren 1941 minns jag att ett flygplan sköts ned och störtade i skogen och att det brann. Jag var ute och lekte med min bror och min mor sprang för att hämta oss. Mitt andra minne från den sommaren är mycket lyckligt. Det är en vacker sommardag och jag sitter i solen i min mors knä på en blomsteräng. Varför jag

Adresslappen som Hilkka bar runt halsen då hon 4 år gammal kom till Sverige.
Foto: Johnny Lindholm

minns det så tydligt är säkert för att det var så sällsynt att få ha mor för sig själv en stund, i konkurrens med en babybror och mina andra syskon.

Mina andra minnen är från jultiden. Far var hemma från fronten på julafton och jag minns att han tände ljusen i julgranen. Sedan är vi framme i januari 1942. Det är fruktansvärt kallt och ont om mat och doktorn uppmanar min mor att skicka mig till Sverige för att få bättre mat och nya krafter. Det är möjligt att jag hörde samtalet och det födde en ångest hos mig.

Märkligt nog har jag många minnesbilder från tiden före resan, från båtresan och från ankomsten till Sverige men avskedet från syskonen och mor är utraderat ur mitt minne. När något smärtsamt sker skyddar man sig själv genom att glömma. Fortfarande när jag oförberedd utsätts för något som liknar en gammal läkarmottagning eller ett sjukhus rullar smärtan upp i mig och jag börjar gråta, men jag kan inte minnas.

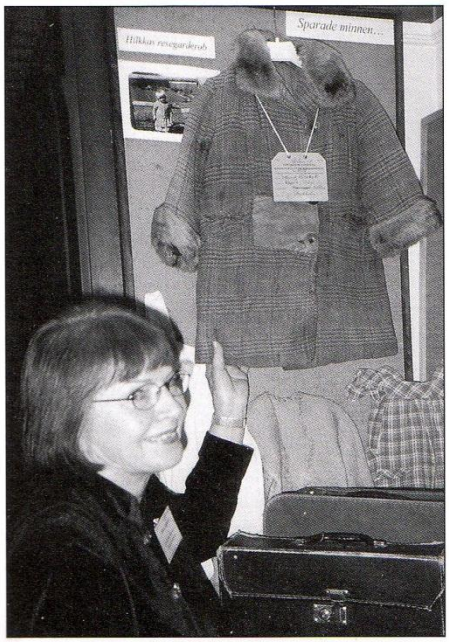

Hilkka visar sin kappa och resväska då Stockholmsföreningen Finska krigsbarn 10-årsjubilerade 2002

Inför resan till Sverige behövde jag en varm vinterkappa, så mor och jag åkte sparkstöttning till en granngård där jag fick en varm kappa med skinnkrage. Det var fruktansvärt kallt under krigsvintrarna och jag minns att det sjöng om telefontrådarna. Jag trodde att det var gud som talade.

Den 17 februari 1942 reste jag. Alla uppgifter om mig antecknades av myndigheten och ett foto togs och klistrades fast på resedokumentet. I Riksarkivet i Helsingfors finns dessa dokument om alla de tusentals barn som skickades till Sverige. Allt registrerades – tågresan, båtresan, läkarundersökningen, med mera. Allt finns bevarat i arkiven till glädje för de nu vuxna krigsbarn vars biologiska föräldrar eller fosterföräldrar inte sparat fotografier och uppgifter. Vi som sitter i krigsbarnsföreningarnas styrelser har en viktig uppgift i att hjälpa till att leta i arkiven.

Så kom jag i februari 1942 till Sverige efter en strapatsrik resa. Det tåg jag skulle ha rest med blev bombat och under tågresan blev det flyganfall och barn och personal fick kliva av tåget och ligga i snön tills anfallet var över.

Båtresan var påfrestande. Båtarna frös fast i isen och det blev brist på mat och vatten men de stora isbrytarna räddade situationen. Säkert var det kaotiskt ombord på båten. Det var bäddat på lastrummens golv och de flesta barn var sjuka. Mitt enda minne från båtresan är pojken i den röda skjortan och hans lilla syster. Jag minns att jag tyckte att han var snäll.

I Stockholm togs barnen omhand av läkare och sjuksköterskor. De som behövde fick nya kläder. Barnen var sjuka

– de hade scharlakansfeber, tbc och andra sjukdomar – och man var rädd för smittorisken. Ibland brändes barnens kläder och leksaker på ett för barnen grymt sätt. En del fick se hur älsklingsdockan, nallen eller trähästen bara slängdes i soporna.

Det enda jag minns från Eskilstuna epidemisjukhus är stentrappan. Jag vet inte om jag sov över där men min blivande mamma kom och hämtade mig. Hon visste att hon skulle hämta flickan Hilkka, nyss fyllda fyra år, men jag var bara 88 centimeter lång och vägde 14 kilo. Alla de kläder som mamma hade sytt för en fyraåring var alldeles för stora.

Nu vaknade jag ur en lång traumatisk dröm. Kanske hade jag varit apatisk under den långa resan då jag inte förstod vad som hände omkring mig, övergiven av min familj, undrande varför jag var ensam bland hundratals lika ensamma och förtvivlade barn. Det var fruktansvärt kallt, jag var sjuk och ledsen och plötsligt vaknde jag upp. Jag var insvept i en varm filt och satt i famnen hos en tant som hette Anna-Lisa, men det visste jag inte då.

Nu skedde miraklet. Från att ha känt mig övergiven och förtvivlad kände jag en stark kärlek och värme från tanten som höll om mig. Hela jag kände mig lugn och lycklig och jag somnade.

Alvar och Anna-Lisa Andersson bodde vid Söderby kvarn i Näshulta och det var dit jag kom. De hade läst om uppmaningen att hjälpa Finland genom att ta hand om ett barn tills kriget var över och tiderna blivit bättre. Många svenskar ville hjälpa. Ingen kunde då ana att denna hjälp från hjärtat skulle bli till både glädje och sorg.

Aldrig tidigare hade så många som 70 000 barn skickats från sina hem till nya människor i ett främmande land. Man förutsåg inte att små barn som kommer till nya människor förlorar sitt modersmål, förlorar kontakten med sin familj i Finland, anpassar sig och knyter an till det nya. Under lyckliga omständigheter får barnet det bra och lever ett lyckligt liv. Under olyckliga omständigheter hos nya människor föds ett livslångt trauma som aldrig kan läka.

Alvar och Hilkka 1942 vid Söderby Kvarn. Anna-Lisa fick en röd ylleduk av Greta Cervin på Haneberg. Av den sydde hon kappan som Hilkka bär.

Alvar låg inkallad i Oxelösund så jag var ensam med Anna-Lisa de första veckorna. De svenska fostermödrarna hade fått information om hur man skulle sköta ett utmärglat barn den första tiden, att börja med vattgröt och inte ge barnet sötsaker. Anna-Lisa hade också fått en lista på de viktigaste orden på finska.

Jag fann mig snabbt tillrätta och bör-

jade skratta och leka när jag var ensam med Anna-Lisa som jag snart började kalla mamma. Men när det kom besök satt jag som förstenad tills besöket var över. Mamma sa till Alvar, som skulle komma hem på permission, att han fick stanna och lyssna utanför dörren om han ville höra hur glad och pratsam Hilkka var. När han öppnade dörren tystnade jag och var stum till nästa dag. Då närmade jag mig honom försiktigt och upptäckte att han var lika snäll som mamma.

Jag lärde mig svenska ganska snabbt men ibland blev det missförstånd. En gång när pappa var hemma på permission och vi tog en promenad började jag ropa "koti, koti". Han gav mig kottar men jag blev bara mer och mer ledsen. När vi kom hem förklarade mamma att "koti" betyder "hem". Jag ville inte ha kottar, jag ville gå hem.

Av granntanten fick jag en docka som jag kallade Maija-Liisa. Mina minnen från Söderby kvarn från vintern, våren och sommaren 1942 är så ljusa och lyckliga. Lika fint som minnet av min finska mor när jag satt i hennes knä på blomsterängen, lika fint är mitt första vårminne i Sverige när mamma cyklade med mig i barnsadeln till Haneberg. Vi stannade vid vägen och jag plockade mina första blåsippor och tussilago.

Hilkka vid Boda sommaren 1943

Under tiden var det brevkontakt mellan mamma och min finska familj. All post censurerades så breven kunde ibland vara mycket sönderklippta.

På hösten 1942 flyttade vi till Boda. Vi fick nya grannar och allt var spännande, utom när jag hörde flygplan i luften. Då sprang jag och gömde mig, liksom när någon stor svart bil stannade på vägen. Då trodde jag att myndigheterna kom för att hämta mig och föra mig tillbaka till Finland. För lugnet och friden var bedrägliga. Det hade påpekats att barnen skulle återbördas till Finland när kriget var över.

1945 började jag i Hedensö skola. Jag hade lång skolväg. Boda ligger ju på andra sidan Näshultasjön. Mamma fick ro mig i båten och hämta mig på eftermiddagen. Från Ekstugan gick jag förbi Tomt och Hedensö ladugård till skolan. Det fanns ingen skolskjuts för mig, jag var det enda barnet som bodde på vår sida av sjön. På vintern när sjön frös till och på våren när den gick upp fick jag stanna hemma. När isen lagt sig åkte jag skidor hela vägen över sjön.

Tidigt på våren 1946 flyttade vi till Hedmossen, inte långt från Boda. Efter min första examensdag – i min röda klänning med små vita prickar – fick mamma och pappa besked från de finska myndigheterna att jag måste återvända till Finland. Den sommardagen gick solen bildligt talat i moln. För min skull ville mamma och pappa inte visa hur förtvivlade de var. Vi packade min resväska och koffert med allt som var mitt – mina kläder, leksaker, böcker. Alla finska krigsbarn i

Hedensö skola småskolan läsåret 1946/1947. Stående fr v: okänd, Kerstin Andersson, Hjördis Asplund, Anita Wänström, Anne-Marie Bergdal, lärarinnan Lydia Elofsson. Sittande fr v: okänd, Arne Jonsson, Barbro Olsson, Gunvor (Eriksson?), Lars Hjalmarsson, Jan Gillström, okänd, Anita Strand. Sittande längst bak :Ensio Ratilainen, (bror till Gunvor) namn? och Hilkka Edlund.

norra Sörmland som hade fått kallelse att återvända samlades på Eskilstuna central. Det var avsked, gråt och kramar.

Långt senare berättade mamma och pappa att den stunden var den mest smärtsamma i deras liv. I fyra år hade de haft mig som om jag vore deras egen dotter och nu reste jag till ett okänt öde i ett krigshärjat land. De trodde att de aldrig mer skulle få se mig.

Nu reste jag tillbaka samma väg som jag kommit. Tåg, båt, tåg till Helsingfors. Jag kände ju igen min familj från foton som jag hade fått men allt annat var främmande. Det fanns nästan ingenting att köpa, vare sig mat eller andra varor, och jag hade förlorat det finska språket.

Även om det var kris- och ransoneringstid också i Sverige hade mitt liv i Näshulta varit gott och jag hade blivit bortskämd med mamma Anna-Lisas goda mat. Min finska mor såg och förstod att jag längtade tillbaka till Sverige och hon visste ju hur bra jag hade haft det. Vi besökte myndigheterna och efter två månader fick jag pass och tillstånd att resa tillbaka till Sverige. Innan beskedet kom packade jag mina saker varje kväll och jag var beredd att vandra hela vägen över Haparanda om det skulle behövas. I skolan hade jag sett på en karta att det fanns landförbindelse mellan Finland och Sverige.

En dam som var bekant med min mor skulle också resa till Stockholm och tog hand om mig på resan. Nu fick jag resa i en hytt och äta frukost med rostat bröd och marmelad i matsalen.

Jag hade flätor på den tiden och i min packning från Sverige hade mamma skickat med nya blå sidenband. Nu kändes det att det var rätt tillfälle att an-

Alvar, Hilkka och Anna-Lisa 1965.

vända dem. Tanten flätade mitt hår och knöt i de nya banden och vi steg ut på däck när vi nalkades Skeppsbron och där stod MAMMA och PAPPA och väntade.

Nu var det september och jag var tillbaka i mitt älskade Näshulta, med skolkamrater och grannar.

Sedan rullade åren på med skolgång och sommarlov och täta brevkontakter med Finland. Men varje augusti dök det upp ett ångestmoln. Skulle myndigheterna förlänga mitt pass?

När jag var 13 år löstes problemet. Då gick adoptionen igenom. Det var trots allt ett svårt beslut för min finska mor men jag är så tacksam för att alla parter såg till mitt bästa.

Nu när jag blivit adopterad och svensk medborgare kunde jag söka stipendier för min fortsatta skolgång. Jag fick möjlighet att gå på läroverket i Eskilstuna, ta studenten och studera vidare i Uppsala till arkeolog. Yrkesintresset väcktes redan i barndomen när tant Hilda på Heden plockade fram stenyxor som farbror Gustav och Kalle hittat på åkrarna och när Hilda på Dammkärr berättade om guldringen som fastnat på plogbillen när

hennes bror Karl plöjde åkern.

1963 flyttade mamma och pappa från Näshulta och den kontinuerliga kontakten med socknen bröts. Det dröjde många år innan jag återvände och då hade allt förändrats – landskap, hus och människor. Nästan alla de äldre som jag lärde känna i barndomen är nu döda men deras minne lever. Namn och platser flyter som en ström genom mitt medvetande som till stor del formats av den bygd som tog emot mig, det finska krigsbarnet. Många medlemmar i våra krigsbarnsföreningar har vittnat om att de blev ratade och mobbade. Jag är tacksam för att jag aldrig blev illa behandlad i Näshulta.

Många undrar vad det hade blivit av mig om jag tvingats stanna i Finland i stället för att bli adopterad av mina svenska föräldrar. Med facit i hand vet jag att jag skulle ha klarat mig ganska bra som mina finska syskon. Men drömmen om Sverige hade nog aldrig försvunnit.

Hos många krigsbarn som fick flytta flera gånger fram och tillbaka mellan de båda länderna uppstod förstås ett identitetsproblem. Var de finländare eller svenskar? Det är ett problem de brottats med hela livet. För mig har alla bitar fallit på plats. Jag känner mig både och. Jag bär två nationer inom mig och jag har två familjer. Detta har berikat mig.

På 1960-talet började denna världens största barnförflyttning diskuteras och ifrågasättas. Diskussionen pågår fortfarande. Det började med en bok som skildrade hur traumatiskt många krigsbarn i Sverige upplevde sina liv. Deras materiella liv hade varit bra men inom sig bar de en känsla av att inte höra till, inte känna sin riktiga identitet och många hade förlorat kontakten med sina familjer i Finland.

Många krigsbarn som läste boken kände igen sig. Så småningom bildades en krigsbarnsförening och sedan allt fler föreningar där krigsbarnen kunde samlas för att tala om sina liv och erfarenheter. Nu finns flera krigsbarnsföreningar med sammanlagt 800 medlemmar i Sverige och antalet medlemmar ökar. Alla föreningar är anslutna till Riksförbundet Finska krigsbarn. I Finland har föreningar bildats för de krigsbarn som återvände till hemlandet.

Av de 70 000 krigsbarn som kom till Sverige stannade omkring 15 000 och ungefär 3 000 av dem adopterades av sina svenska fosterföräldrar. Numera pågår i både Sverige och Finland en omfattande forskning om krigsbarnsförflyttningen och dess konsekvenser för de barn som sändes till Sverige, för deras föräldrar och för nationerna.

Jag sitter i styrelsen för både Riksförbundet och Stockholmsföreningen och har på nära håll sett vilken viktig roll våra organisationer spelar genom månatliga möten med diskussioner, föredrag och fester men framför allt för att de ger krigsbarnen en stark gemenskap.

För många har det varit självklart att tala öppet om att vara krigsbarn och de problem men också glädjeämnen detta medfört. Andra har tidigare inte orkat eller velat tala om detta – men så kommer de till ett föreningsmöte och inser att där sitter kanske 50 eller 60 personer som bokstavligen suttit i samma båt. Blotta vetskapen att alla som små barn skickats från sina hem till okända människor och ett okänt öde i Sverige skapar en samhörighet bortom orden.
Vi hälsar alltid varandra med orden "Kära systrar och bröder…".